

Debatt

Skogens rekreativa platser: Inspiration till personlighetsutveckling

Christina Axelsson Lindgren
SLU, Alnarp

Rekreation genom friluftsliv är bland de allra mest uppskattade och utövade fritidsaktiviteterna utanför bostadens privata sfär. Friluftsliv är också för många ett inslag i vad vi kallar livskvalitet. Det är tänkvärt att kommuninnevånare ser friluftslivssatsningar som det viktigaste kommunala stödet för en god fritid (Blomdahl, Elofsson, 1987). Varför är det så?

I *Tidskrift för Arkitekturforskning* nr 1-2 1989 underströk jag nödvändigheten av rekreation, det vill säga av processer av lekfull förståelse, i en livssituation präglad av alienationsupplevelser. Samma artikel poängterade att personlighetsutveckling har anknytning till plats. Jag vill knyta samman detta med den breda allmänhetens friluftslivsintrösse: Bidrar personlighetsutvecklingens platsanknytning till den uppskattning friluftsliv får?

Sambandet mellan plats, personlighetsutveckling och friluftsliv belyses genom en skiss av friluftslivets rekreationsprocess.

Den som rekreerar sig genom friluftsliv leker i samspel med omgivningen på ett sätt som återskapar och utvecklar identiteten. I ett tillitsfullt klimat litar människan till att de upplevelser hon möter ger kraft. Därmed låter hon sig bli djupt berörd och präglad av omgivningens rekreativa kvaliteter och initierar en lek, som genom att växelverka mellan att uppleva, agera och personliggöra leder till ökad förståelse av livssituation och omvärld. Hon kan därigenom engagera sig i en kreativ attityd till livet. Resultatet blir känsla av duglighet och självbestämmande.

Kan det vara så att friluftsmiljöer har vissa kvaliteter som gör dem särskilt väl ägnade till att ge ett gott rekreationsutbyte? Buskar och träd är till exempel av stor betydelse för människors välbefinnande (Kaplan, 1989, Ulrich, 1985). Därmed är vi osökt inne på skogen som friluftslivsmiljö.

I världens alla hörn satsas på skog för friluftsliv, till exempel i Östeuropa (Illyés, B, Keresztesi, B, 1981), EG-

länderna, (Kommission der Europäischen Gemeinschaften, 1977), Grekland (Eleftheriadis, N, Efthymiou, P N, 1988), Australien (How, 1982), USA (Outdoor Recreation for America, 1962), Taiwan (Huang, 1983) och Japan (Imanaga, 1981). I den beskrivning av skogens rekreativa platser som följer läggs särskild vikt vid den visuella variationens betydelse och vid den tillgång som allemansrätten utgör.

Reunalas (1986) beskrivning av skogens immateriella nyttigheter är ett gott redskap för att i fyra aspekter belysa komplexiteten i den förståelse, som personlighetsutvecklande rekreation kan ge (jfr Axelsson Lindgren, C, 1989). Man kan därmed tala om:

- arketytiska
- psykologiska
- sociala
- historiska och kulturella aspekter av rekreativ utbytet.

Arketytisk aspekt

Träd har mycket vid symbolisk betydelse (Gunnarsson 1988). Reunala poängterar trädets arketytiska karaktär som symboler för liv. Av flera skäl, bland annat för att ge den enskilde valmöjligheter, bör tillfälle ges att få uppleva en mångfald av symboler för liv och hur en sådan mångfald är relaterad till mer enhetliga områden. Skog kan ge behagliga upplevelser av vårt beroende av den levande omgivningen. Dessa upplevelser ger i sin tur bilder av vad som kan vara omgivningens välbefinnande.

Det är alltid människan som formulerar vad som är såväl människors som

omgivningens välbefinnande, för den fysiska miljön kan inte själv formulera behov och önsningar, så som en människa kan göra. Därför är människan ansvarig för vilken slags omgivning hennes aktiviteter skapar. Sannolikt får brister i förståelsen av detta livssammanhang konsekvenser för vårt sätt att vara och verka.

Det faktum att livet är oss givet fritt och utan motprestation gestaltas av möjligheter att fritt kunna röra sig i omgivningarna, vilket allemansrätten ger oss. Olika typer av allemansrätt förekommer på många håll i världen. De som har allemansrätt tar den för given, fast rättigheten alltid är historiskt och kulturellt betingad. Att inte vara utestängd från områden som är användbara för rekreation ger stark känsla av tillhörighet till de miljöer man vistas i. En tillgänglighet som i sig är lika för alla ger också en omedelbar upplevelse av människors lika värde. Samtidigt avgör givetvis friluftslivsområdenas lokalisering, storlek och miljökvaliteter möjligheterna till god rekreation.

Den arketytiska symbolvärlden är i ett avseende gemensam för alla människor. I ett annat avseende är den också central för utvecklingen av den egna personligheten. I *Tidskrift för Arkitekturforskning* nr 1-2 1989 framhöll jag platsens betydelse för barns utveckling, för orienteringsförmåga i vid mening och för förmågan att inta en kreativ attityd till livet. Varje individ har alltså en unik relation till platser.

Miljökvaliteter som ger känsla av tillhörighet underlättar för den enskilde att motivera sig till att låta den djupare personligheten beröras av upplevelser.

Detta 'tillitsfulla klimat' innebär att till exempel skogsmiljöer kan uppfattas som 'playgrounds in nature' (Reunala 1986). Möjlighet ges helt enkelt att slappna av och vara sig själv, utan konstlade hjälpmedel och på offentlig plats. Miljöer av olika karaktär inbjuder till olika slags lekfulla aktiviteter.

En mångfald av miljöer ger möjlighet för många människor att hitta den plats där de känner sig hemma. Det moderna samhällets folkomflyttningar gör det väsentligt att forma skog kring större tätorter så att de genom sin avpassade variation ger känsla av igenkännande och ostörd naturupplevelse, trots att skogarna är välbesökta (Jfr Axelsson Lindgren 1988).

Social aspekt

Friluftsliv är ofta social verksamhet tillsammans med familjen och nära vänner (Kelly, 1983, Mutch, 1968, Reunala, 1986). Samvaron med nära bekanta underlättar motiveringen till att låta den djupare personligheten beröras av det man upplever. Samspelet mellan nära vänner och friluftsmiljön bildar en sammansatt helhet som erbjuder möjligheter att utveckla genomgripande förståelse av livssituation och omvärld. Förståelsen integreras på ett sätt som i sin tur underlättar engagemang i frågor som upplevs väsentliga för den enskilde.

Vana vid att vistas och verka i friluftsmiljö gör det lättare att finna tillfällen till aktivt samspel med omgivningen. Allemansrätten har en mängd socio-kulturella betydelser. Att lära sig att använda den genom att ansvara för det man

gör i friluftsmiljön är socialt inlärd kunskap (Axelsson Lindgren 1989).

I ett nyligen urbaniserat land som vårt är naturmiljöer fortfarande en gemensam referensram som underlättar kommunikation med släkt och vänner. Bara ett fåtal generationer tillbaka hade de flesta direkt kontakt med till exempel skogsbruk, huvudsakligen som del i lantbrukshushållet. Dessa förhållanden är av stor betydelse för att förstå mycket av våra socio-kulturella traditioner (jfr Reunala 1986). Bär- och svamplockning ger, till exempel, tillfällen för många till avspänd och meningsfull gemenskap över generationerna, med starka historiska och kulturella rötter.

Resonemanget ovan möts ofta av attityden att det bara är i småstäderna man roar sig med sådan tomtelycka. Detta gränsar till brukarförakt, eftersom största delen av landets befolkning faktiskt bor i småstäder och inte i Stockholms innerstad.

Skogen som del av historia och traditioner understryker betydelsen av att fortsätta använda lokala och traditionella skogsbruksmetoder (Axelsson Lindgren 1989a). Genom att använda olika metoder för skogsbruk inom samma område ökar den visuella variationen. Många traditionella skogsbruksmetoder ger också möjligheter till att mycket nyanserat följa redan befintliga variationer i omgivningen.

Rekreativa platsers roll i samhällslivet

Fryklindh och Johansson (1976) använder två olika modeller för mänskligt liv och mänskliga möjligheter som red-

skap för att söka kunskap om fritid. I spänningsfältet mellan arbete och fritid ligger möjligheter att forma kulturens karaktär, menar de, och förändring av kulturen kan ske på två sätt:

1) foglighet, förströelse, flykt:

Fritiden förgylls ytterligare. Mer tid, pengar och lyx förströr och lockar till foglighet, flykt och glömska av sammantagen social situation. Kulturen sluts till.

2) förändring, förverkligande, frigörelse:

Fritiden läggs i fas med arbetet och verkar sammantaget för medveten kamp för mänskligare totalsituation. Nyckeln är kunskap och insikt om sin egen situation. Därmed öppnas kulturen.

Kan den smala gräns, som enligt G H von Wright skiljer hjärntvätt från faktisk självmedvetenhet i förståelseprocessen, vara avgörande för om kulturen sluts genom konsumerande flykt och förströelse eller öppnas genom personlighetsutvecklande förändring och frigörelse?

För att belysa detta vill jag förtydliga och utveckla Fryklind och Johanssons modeller genom att i stället tala om två typer av rekreativa processer hos den enskilde: En konsumerande och en personlighetsutvecklande process. De som arbetar med fritid kan antingen tillrättalägga ett utbud för konsumtion eller underlätta att den enskilde tar initiativ som leder till ökad självmedvetenhet och till personlig utveckling. För en profession är det lätt att tillrättalägga utbud för genomsnittskonsumtion men svårare att underlätta personlig utveckling, som a priori är unik för varje människa.

I internationell fritids- och rekreationslitteratur är såväl det konsumerande som det personlighetsutvecklande synsättet väl företrädda. Ofta ges en bild av konsumerande fritid, där man på sin höjd beskriver generella rekreativa behov.

Två extremer av tänkande kring konsumerande fritid står två av de mest framträdande fritidsteoretikerna, T Veblen och S de Grazia, för. Veblen beskrev redan 1899 (1965) 'The Leisure Class'. Fritiden är för överklassen en livsstil, vars mål är att genom dyra konsumtionsvanor manifesteras social status.

De Grazia (1962) har en annan vinkling. Med hänvisning till grekiska tänkare, framför allt Aristoteles och Platon, hävdar han att aktiviteten 'to leisure' enbart är möjlig för ett upplyst fåtal. Den amerikanska konsumtionsivern, särskilt inom fritidssektorn, har mycket lite att göra med det kvalitativa fritidsbegrepp som de Grazia själv förespråkar, hävdar han.

Förgrundsgestalterna inom den rekreationsekonomiska forskningen är de mycket produktiva Clawson och Knetsch. I en tidig artikel (1964) beskriver de sina grundtankar. Hela detta forskningsfält bygger på att det är möjligt att mäta människors rekreativa konsumtion – också av friluftsliv – i ekonomiska termer.

En uttalad representant för en professions syn på rekreerande människor som konsument är Hendon (1981). Den form av personlig utveckling som yrkesfolk kan främja är skicklighetsträning, eftersom den går att mäta, menar han (s 35). Andra slags utveckling kan man hoppas sker av sig själv hos män-

niskor, om fritiden bara hålls så fri från eskapism, infantilism, likformighet och kitsch som möjligt.

Flera andra författare behandlar temat konsumerande fritid, till exempel Mackay et al (1988), Peterson (1984), Raymond (1964), Rojek (1987) och Seligman (1965).

Driver et al (1987) visar med stöd av forskningsresultat att vildmarksprogram påverkar självuppfattning och personlighetsutveckling positivt. Gray (1972) och Halberg et al (1985) poängterar att rekreationsterapi inte handlar om en mängd aktiviteter – aktiviteterna är bara medel för att nå personlighetsutveckling.

Iso-Ahola (1980) hävdar till och med att hela fritidssektorns verksamhet är baserad på antagandet att fritidsverksamhet resulterar i personlighetsutveckling. Vad är det annars man vill uppnå?, undrar han (s 210).

Habermas (1958, s 231) och Hentig (1969) lyfter fram vikten av personlighetsutvecklande fritid mot en bakgrund som mycket liknar tankarna hos Fryklind och Johansson (1976). Levy (1978) menar att positiva och utvecklande aspekter av lek framträder när människan förmår använda sin energi till kreativ mänsklig utveckling i stället för

att använda den till exempelvis försvarsmekanismer.

Andra som behandlat temat 'fritid och rekreation som personlighetsutveckling' är exempelvis Brightbill (1961), Ellis (1973), Frank (1962), Giddens (1964), Godbey (1985), Jelden (1955) och Kelly (1983).

Personlig upplevelse av att bli nåderikt berörd av den rekreativa platsens kvaliteter ger ett mycket gott rekreativt utbyte av genomgripande, lekfull förståelse. Sådana upplevelser är den bästa garantin för att intresse och kunnande för att främja miljökvaliteter hålls levande och utvecklas i dagens och morgondagens samhälle.

De areella näringarnas produktion, som exempelvis skogsbruket, klargör vårt beroende av den levande omgivningen och ger exempel på sätt att förhålla sig till den. Produktionens utformning avgör i hög grad vilka slags rekreativa platser vi möter i områden för friluftsliv. Genom allemansrätten får så gott som all markanvändning konsekvenser för det rekreativa utbytet av mark (Axelsson Lindgren 1988). Rekreativa kvaliteter är alltså av betydelse i all fysisk planering och inte bara i väldefinierade rekreativområden.

Referenser

- Axelsson Lindgren, Christina, 1988, "Skogens utseende", *Årsberättelse från SLU, 1988*, del Fakultetsövergripande forskning, s 22-23.
- Axelsson Lindgren, Christina, 1989a, "Mapping A Recreative Force: Forest Visual Opportunity Spectrum As A Basis For

- Multiple Use Planning". *Scandinavian Forest Economics*, no 30, 1989, s 126-140.
- Axelsson Lindgren, Christina, 1989b, "Kunskap och gestaltning i planering av rekreationsskog", *Tidskrift för Arkitekturforskning*, vol 2, No 1-2, 1989.

- Blomdahl, U & Elofsson, S, *Vilken fritidsverksamhet vill stockholmarna och västeråsarna att kommunerna ska satsa på? – en studie av den vuxna befolkningen*. Stockholm 1987.
- Brightbill, C K, *Man and Leisure. A Philosophy of Recreation*. Englewood Cliffs, N J 1961.
- Clawson, M & Knetsch, J L, 1964, "Outdoor Recreation Research: Some Concepts and Suggested Areas of Study". *Natural Resources Journal*, vol 3, 1963-1964, s 250-275.
- de Grazia, S, *Of Time, Work and Leisure*, New York, 1962.
- Driver, B L, Nash, R & Haas, G, "Wilderness Benefits: A State-of-Knowledge Review", *General Technical Report*, INT-220, Forest Service: Proceedings-National Wilderness Research Conference: Issues, State-of-Knowledge, Future Directions, Ogden, Utah, 1987, s 294-319.
- Dumazedier, J, *Toward a Society of Leisure*. New York, London, 1967.
- Dumazedier, J, *Sociology of Leisure*. Amsterdam, Oxford, New York, 1974.
- Eleftheriadis, N & Efthymiou, P N, "An Integrated Development Programme for Greek Forestry". *Journal of Environmental Management* v 26, 1988, s 179-190.
- Ellis, M J, *Why People Play*. Englewood Cliffs, N J 1973.
- Frank, L K, "Outdoor recreation in relation to physical and mental health", *ORRRC study report 22: Trends in American Living and Outdoor Recreation*, Washington, 1962, s 215-231.
- Fryklind, P U & Johansson, S O, *En bok om fritiden i sociologiskt perspektiv*. Stockholm 1976.
- Giddens, A, "Notes on the Concepts of Play and Leisure". *Sociological Review*, vol 12, no 1, 1964, s 73-89.
- Godbey, G, *Leisure in Your Life: An Exploration*. 2:a uppl. Venture Publ, State College, Pennsylvania 1985.
- Gray, D E, "Exploring Inner Space", *Parks and Recreation*, vol 7, 1972, s 18-19, 46.
- Gunnarsson, A, *Träden och människan*. Kristianstad 1988.
- Habermas, J, "Soziologische Notizen zum Verhältnis von Arbeit und Freizeit", *Konkrete Vernunft. Festschrift für Erich Rothacker*. Bonn 1958, s 219-231.
- Halberg, K J & Howe-Murphy, R, "The Dilemma of an Unresolved Philosophy in Therapeutic Recreation". *Therapeutic Recreation Journal*, vol 19, no 3, 1985, s 7-16.
- Hendon, W S, *Evaluating Urban Parks and Recreation*. New York 1981.
- Hentig, H von, "Freizeit als Befreiungszeit". *Bauwelt*, vol 60, no 43, 1969, s 1486-1498.
- How, D, "The Recreational Value of Forests". *Australian Parks and Recreation*, febr, 1982, s 53-57.
- Huang, Ying-Tu, "Analysis and Forecasting of Visitation and Accommodation Demands of Chitou Forest Recreation Area". *Techn bull/ Exp for Nat Taiwan Univ*, v 144, 1983, s 1-23.
- Illyés, B & Keresztesi, B, "Economic Assessment of the Recreational Function of Forests in East European Countries". *XVII IUFRO World Congress, Division 4*, Kyoto, Japan, 1981, s 495-511.
- Imanaga, M, "Economics of the Recreational Function of Forests in Japan". *XVII IUFRO World Congress, Division 4*, Kyoto, Japan, 1981, s 475-480.
- Iso-Ahola, S E, *The Social Psychology of Leisure and Recreation*. Dubuque, Iowa, 1980.
- Jelden, H, "Erholung – ein Lebensproblem der Gegenwart". *Soziale Welt*, 1955, s 110-116.
- Kaplan, R & Kaplan, S, *The Experience of Nature. A Psychological Perspective*. Cambridge Univ Press, 1989.
- Kelly, J R, "Social Benefits of Outdoor Recreation: An Introduction". Lieber, S R, Fesenmaier, D R (eds): *Recreation Planning and Management*, 1983, s 3-14.
- Kommission der Europäischen Gemeinschaften, *Mitteilungen über Landwirtschaft*, nr 31, 1977: "Forstwirtschaftliche Probleme und

- deren Auswirkungen auf die Umwelt in den Mitgliedstaaten der EG", II: 'Öffnung des Waldes für die Allgemeinheit und seine Nutzung als Erholungsraum'.
- Levy, J, *Play Behavior*. John Wiley & Sons, 1978.
- Mackay, K J & Crompton, J L, "A conceptual model of consumer evaluation of recreation service quality". *Leisure Studies*, vol 7, no 1, 1988, s 41-49.
- Mutch, W E S, *Public Recreation in National Forests: A Factual Survey*. Dep of Forestry and Natural Resources, Univ of Edinburgh, Forestry Commission Booklet No 21, 1968.
- Outdoor Recreation for America. A Report to the President and to the Congress by the Outdoor Recreation Resources Review Commission*. January 1962, Washington, DC.
- Peterson, G L & Randall, A (eds), *Valuation of Wildland Resource Benefits*. Boulder and London, 1984.
- Raymond, H, "La sociologie du loisir en France. Résultats et perspectives". *Social Science Information*, vol 3, 1964, s 7-20.
- Reunala, A, 1986, *Forest Benefits*. XVIII IUFRO World Congress, Ljubljana, Yugoslavia, September 11, 1986.
- Rojek, C, "Freedom, Power and Leisure". *Loisir et Société*, vol 10, no 2, 1987, s 209-218.
- Seligman, B B, "On Work, Alienation and Leisure". *American Journal of Economics and Sociology*, vol 24, no 4, 1965, s 337-360.
- Ulrich, R S, *Aesthetic and emotional influences of vegetation. A review of the scientific literature*. The Swedish Council for Building Research, Document D22:1985, Stockholm 1985.
- Veblen, T (1899), *The Theory of the Leisure Class* (Reprints of economic classics), New York 1965.